

Гору гдје је обишао све српске манастире и онда се вратио на Цетиње.

Премда је и аустроугарски посланик у Београду нешто прокљувио да би Миљанов ипак могао да напусти Црну Гору, од тога свега се није ништа десило.

Изгледа да је војвода Марко Миљанов био обавијештен да би његово емигрирање било више од штете него од користи за општу ствар, а и сам је одлично познавао тадање држање Аустро-Угарске према ослободилачким тежњама Јужних Словена.

Стога је он радије остао у Црној Гори да и надаље и до краја живота подноси немилост књаза Николе, него ли да макар и својим присуством на територији Аустро-Угарске нешто допринесе у њену корист.

Војислав Боггићевић

СЛУЧАЈ ХАРАМБАШЕ ЛУЦИЋА И ОДНОСИ КОТОРА И ДУБРОВНИКА

Послије Кандиског мира 1669 године раселио се велики број хајдука са подручја Боке Которске, па се тако знатно смањила њихова дјелатност. Ипак се у актима которског ванредног провидура од 1684 године па даље, у разним приликама, срећу хајдучке чете, харамбаше и појединци. Природно је да су млетачким властима увијек били драгоцјени наши људи вични каменитом и необично тешком терену, задовољни са најмањим и већином неком личном трагедијом огорчени на зулуме Турака.¹⁾ Редовна млетачка војска, најчешће из прекоморских крајева, није се сигурно могла ни издалека мјерити са ратном вјештином и храброшћу домородаца. Није чудо онда што су Млечи у свом интересу штитили и помагали дјеловање хајдука.

Активност хајдучких чета била је природно окренута оном дијелу Боке гдје су господарили Турци, а нарочито утврђеном Херцеговном. „Проучавају се са наше стране, — пише которски ванредни провидур дубровачким властима 21 августа 1684 — сви могући начини да се херцеговским Турцима нанесе што више штете и биједи, и због тога сам упутио харамбашу Бошка Луци-

¹⁾ Језгровито је обавјештење за активност херцеговачких и бокелских хајдука око 1660 дала дубровачка влада Порти: „Ти хајдуци су највећим делом султанова раја која се против њега побунила због зулума и тираније новских Турака“. (Lett. di Lev. 57, 106) Приопћио Р. Самарџић „Сазивање харамбаша“ „Стварање“ 1, 2 1953 страна 77.

ћа са својим друговима.“²⁾ Али како је залеђе херцегновског краја блиско Дубровнику, или тачније дубровачким поданицима Конављанима, то су се интереси хајдука и Конављана лако сукобљавали, па и кварили односи између которских и дубровачких власти.

У одговору ванредном провидуру овако се туже кнез и вијећници Дубровачке Републике: „Више смо пута изнијели наше тешкоће, очекујући од ваше честитости побољшање, па смо се и мирили штетом наших вазала које хајдуци обиграваху плачкајући ову државу и отимаху караване наших трговаца које смо могли преотети са мало или без икакве муке; а то све из поштовања које гајимо према поменутиим хајдудима као војницима Ваше Прејасности. Молимо ипак понизно доброту Ваше Екселенције да убудуће не дозволи сличне преступе.“³⁾

Заиста, лако се може претпоставити да су хајдуци у својим акцијама против Турака, захватајући територију Дубровачке Републике, озбиљно штетили имовину њених поданика. Али у овом случају преотимања плијена харамбаше Бошка Луцића, који је сада пред нама, которски је ванредни провидур потпуно стао на страну хајдука и озбиљно замјерио дубровачким властима што им трговачки интереси нијесу увијек у сагласности са бескомпромисном борбом против Турака. Истина још у првом писму провидур уздржљиво пише да се поданици Дубровачке Републике „показују заинтересовани у помагању Турака, а тиме показују у исти мах мало поштовања према Серенисими“⁴⁾. Али пред крај ће се поступак, међутим, провидур оштро и неприкривено изразити: „Такво дјеловање које има најгоре посљедице, вријеђа достојанство Серенисима, а изазвало је тешку жељу за осветом у душама хајдука, о чему Вас обавјештавам.“⁵⁾ Да видимо сада како је дошло до тако тешких ријечи и затегнутих односа и зашто се овом случају дао много тежи значај од обичног трговачког инцидента.

Поменули смо да је сам провидур послао харамбашу Бошка Луцића⁶⁾ да осујети достављање хране Херцегновом. Он је, како сам изјављује, у Цавтату преко својих конфидената сазнао да

²⁾ Которски архив УП I, 147—154, 98—99 „Processo Sopra la preda fatta dal Carambassa Bosco Lucich, et rituolta da Canalesi.“ (no 23).

³⁾ На овом мјесту занимљива је формулација да су хајдуци „војници“ млетачки („militie di S. Serenità“) и како Дубровчани свјесни тога извлаче политичке консеквенце. Ибид. 149.

⁴⁾ Ибид. 148/I.

⁵⁾ Ибид. 152/I.

⁶⁾ Славенско презиме харамбаше кроз акте транскрибовано је у италијанском тексту на три начина: Lucich, Lučich и Luzich. Како се, дакле, у два маха испољава тежња за денталним а не палаталним изговором сугласника у средини презимена (седиј и „з“), то сматрамо да је тачније читање Луцић а не Лучић, мада у актима нема ортографске досљедности.

„из Рудина пролази за Херцегови мала каравана животних намирница“. Поставио је засједу и у суботу 12 априла 1684 г. заробио 12 пратилаца и 24 коња са теретом пшенице, путера, сира и меда. Али мало последије, кад је одмакао пут Цавтата једно двије миље, опазио је велики број људи како га слиједе. Када су га достигли и напали, покушао је у почетку да се брани, али је то због бројне надмоћности непријатеља било немогуће. Тако је био присиљен да напусти плијен и заробљенике, али је отступајући у нападачима препознао Конављане. Због тога се харамбаша Луцић одмах исте вечери тужио дубровачком кнезу. Истичући му да је његова акција услиједила по налогу млетачког ванредног провидура у Котору. Кнез га је умиривао да причека до сутра, па ће му роба бити повраћена. Али умјесто тога сутра га потражише два племића,¹⁾ и замолише да не разглашује тај случај, и тиме изазива трвења са Млецима, а за накнаду му понудише новац. Луцић даље изјављује да је у почетку одбио новац, али је онда био „побијеђен њиховим наваљивањима“ и затражио 2000 реала. Настало је помало и цјенкање, али су се нагодили за суму од 95 цекина. Новац је избројен у присуству свједока. Неки свећеник из Цавтата написао је признаницу. Разумије се да су Луцићу још једанпут добро нагласили услов под којим је добио ту „накнаду“, а тај је, како сам изјављује: „да не говорим ни на којем мјесту да су они који одузеше плијен били њихови (дубровачки) поданици него само Турци“. Харамбаша је то обећао, али је одмах по доласку у Котор, сигурно огорчен на поступак Конављана, а и на то што му је измакао тако добар плијен, легално постигнут, изнио све детаље провидуру.

По Луцићевом исказу ипак се види да је међу нападачима било Турака. Дубровачка теза да су нападачи били само Турци, дакле, по њему, била је само дјелимично тачна. Јер сам Бошко Луцић износи да је први позив њему као харамбаша да напусти плијен или ће изгубити главу, — био упућен од стране „њиховог барабанта или команданта“, али у исказу он истиче да је Турака био мањи број, и да они без помоћи Конављана не би могли извести преотимање.²⁾

Дубровачко је становиште, међутим, сасвим супротно. Не само да се у писмима одбија оптужба о оружаном сарадњи са Турцима у преотимању хајдучког плијена, него се чак у првом допису од 25 августа тврди да су Конављани спасили животе хајдучима. Јер да Конављани, наводно, нијесу спријечили Тур-

¹⁾ У записнику је именовано Марина Кабогу док другоме није знао за име.

²⁾ „et mi riusci conoscere come li miei persecutori erano principalmente gl' abitanti di Canali, sudditi Ragusei“ (ibid. 150); и даље „in tal' occasione cridaua un loro Barabante o sia Commandante, che lasciassi la preda, o che perdere la testa; il che diede coraggio ai canalesi d' inseguirmi unitamente con alquanti (sic!) Turchi“ (Ibid. 151).

цима даљи прогон хајдука, била би, с обзиром на огромну њихову бројну премоћ, уништена цијела дружина харамбаше Луцића. Турака је, наиме, уз, 12 кириција који су пратили караван, било према њима, око 150 људи⁹⁾). Дакле, требало би да хајдуци буду захвални Конављанима за спасене животе, умјесто да их нападају за непријатељски поступак. У другом допису од 27 септембра напад на хајдуке је кудикамо жешћи. Тада се већ знало да провидур даје пуну вјеру наводима хајдука, а знали су и за исказе о новчаној накнади, које је харамбаша дао пред провидуром. Због тога се траже начини да се поколеба вјеродостојност датих исказа хајдука. Осим понављања тезе да су Конављани помогли Луцићу, главна је пажња посвећена истицању моралних особина хајдука.¹⁰⁾ А затим се у писму упорно брани свој антитурски став. Турци се спомињу као „заједнички непријатељи“ и тврди се „наша је жарка жеља да видимо уништена турска варварства и проширену праву вјеру“. — На крају писма је изнијет и један недавни случај у вези са хајдуцима. Они су, како се наводи, заробили четири католика, па је бискуп Марана за њих плаћао откуп од 10 цекина. — На основу свега тога се у дубровачком допису сматра да ће провидур престати да вјерује хајдуцима, и да ће његова „јединствена мудрост“ знати да разликује истину од лажи.

Неких свједока о цијелом том догађају није било, осим једног трговца Јевреја по имену Абрам Кавалијери. Он је заправо био на пропутовању и чекао у Цавтату на лађи перашког патрона Раде Вукова да се прикључи неком броду па да сигурније уђе у Боку. И тако је у некој крчми само чуо како хајдуци гласно причају о том догађају. Та се прича поклапала са изнесеним фактима, једино је о добијеној суми од Дубровчана било више верзија (50, 80 или 100 цекина). Свједок на крају истиче да су хајдуци кренули задовољни.

Последње писмо которског ванредног провидура упућено је Дубровнику са датумом од 3 октобра 1684, и нешто је блаже. Али се исто истиче онај главни аргуменат на којем се оснива провидуров став, а то је исплата новчане накнаде хајдуцима, што је имало карактер мита да се прећути истина. Никаква накнада хајдуцима, према гледишту ванредног провидура, није могла доћи у обзир ако Конављани заиста нијесу нешто погријешили у свом ставу према хајдуцима.

Према актима, Дубровник није више одговарао на оптужбе. Можда су се и усмено лакше смириле ствари.

⁹⁾ Ибид. 149/1.

¹⁰⁾ „њихова обична поквареност:.. најгора и дрска природа хајдука... варварске њихове безочности и знатне пљачке вршене скоро пред нашим очима... тежили су очигледном уништењу овог тржишта... лажне клевете да оцрне чистоту туђе праведности“ и сл. Ибид. 98, 99, 100.

Наравно да се на основу свега овога не може реконструирати материјална истина. Може нам понешто изгледати вјероватније, понеки аргуменат убједљивији, али нас то првенствено и не занима. Управо овдје ће се, као и у већини судских процеса сличне врсте, истина налазити у извјесном обиму у изјавама обе стране. Али се из укупног поступка у случају харамбаше Луцића може уочити оно што нас првенствено занима, а то је живот и разноврсни односи тога времена. А овај мали исјечак тадашњег живота баца, чини нам се, доста занимљиво свијетло на тадашње односе, нарочито на ту чудну и принудну политичку спрегу три сасвим хетерогене цјелине: Млетака, хајдука и Дубровника. Сви су они, истина, окренути према заједничком непријатељу, али сваки од њих брине о својим посебним бригама. Хајдуци у свом суровом ратничком животу траже добитке, користи за мало предаха и сигурности. Дубровчани, малени и изоловани, мучно држе политичку равнотежу, и присиљени су понекад на компромисе. А Млечи чувају што дуже могу своју власт на овој обали.

Милош И. Милошевић

ПРВИ ПОМЕНИ ЦРНЕ ГОРЕ У КОТОРСКИМ СПОМЕНИЦИМА

Наши историчари наводе да се Црна Гора помиње у писаним документима први пут 1296 године, у повељи краља Милутина манастиру св. Николе на острву Врањини. „И еште придах от Црне Горе от Арбанас Васиља са децом да јест такожде работник Светому Николе, јакоже и више писани“ — каже се у повељи¹). Тај податак не убјеђује довољно да је ту ријеч о покрајини, а не о неком локалитету. У уговору Ђурђа Бранковића с Млечићима из 1435, који је објавио Љубић из Млетачког архива, помињу се катуни Црне Горе («*catunni Cernagore*»²). Јасно је, да се овдје мисли на покрајину. Према томе, то би био први досад познати поуздани податак о помену Црне Горе. Као трећи помен, наводи се податак из повеље Ивана Црнојевића од 1489 („**нарекохом 24** властеле од **Црне Горе**“³), а четврти из ободског Осмогласника, штампаног 1494 („*мних Макарије од Чрније Гори*“⁴). Јиречек наводи да се планински крај изнад Котора „назива 1496 и 1498 године први пут именов Црна Гора или *Montagna Negra*.“⁵) —

¹) Ст. Новаковић, **Законски споменици**, 580;

²) Јиречек — Радонић, **Историја Срба**, Београд 1952, I, 360;

³) Ердељановић, **Стара Црна Гора**, 6.

^{4—5}) Исти, 7.